

ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА КРИТИКАТА

Синдикатът на литературните критици във Франция публикувал един том от материалите на Първия международен разговор на литературните критици, състоял се в Париж от 4 до 8 юни 1962 г.¹ Синдикатът на литературните критици е сдружение, основано през 1948 г. от покойния виден литературен критик Роберт Кемп, който бе до смъртта си в 1959 г. негов председател.

На този синдикат принадлежи инициативата за първата международна среща на литературните критици, при участието на представители от шестнадесет страни, включително СССР и САЩ. На срещата са присъствували и представители от социалистическите страни: Чехословакия, Полша и Унгария. Срещата е била открита на 4 юни с приветствено слово от главния директор на отдела за литература и изкуство при министерството на културата Гаетан Пикон, сам известен литературен критик и есеист, автор на редица трудове като „Панорама на новата френска литература“, „Панорама на съвременните идеи“, „Увод в една естетика на литературата“ и др. В приветственото си слово Гаетан Пикон е развил и някои мисли около ролята и мисията на литературната критика, като е заявил между другото: „Човек е поразен от проникнатостта и дълбочината на съвременната критика. Нашите добри учители от миналия век биха се учудили, ако прочетат някои от днешните критици. Рембо не би изпитал никаква изненада пред Рьоне Шар, нито Бодлер — пред Анри Мишо, но Жюл Льомер, разбира се, или твърде прозорливият Сент-Бьов биха изпитали известна изненада пред етоудите на Жорж Пуле, на Морис Бланшо, на Ролан Барт, а дори — въпреки бистротата на израза — пред писанията на един Курциус или на един Марсел Ремон. Тази пищност

на критиката заменя ли редкостта на творческото вегетиране? Аз я смятам по-скоро като последица от развитието на науките, на които критиката е едно особено приложение. Психоанализата, психологията на дълбочините, феноменологията на перцепцията, от една страна, и от друга, марксизма, историята не на събитията, историята на менталитетите обновиха нашето познание за човека и за неговата историко-социална среда. Някогашната критика почиваше върху една сумарна психология и социология. Днешната критика почива върху една чрезмерно обогатена антропология. . . .“

Представител на буржоазната литературна критика, която изгражда своите преценки на литературните факти и явления въз основа на идеалистическите принципи, Гаетан Пикон естествено поставя днешната критика под знака само на една „обогатена антропология“, като изоставя социалния и икономически фактор в обществената еволюция и следователно в еволюцията на литературните явления и факти. Една такава оценка носи неминуемо твърде едностранчив характер и влиза в разрез с критиката, почиваща на принципа за единство между съдържание и форма, където здравето реалистично отношение към живота на обществото дава спойката на това единство. Не друг, а Жан-Пол Сартър, говорейки за задачите, стоящи пред литературата на нашето време, е подчертал, че тя, съвременната литература, е длъжна да вижда истинския, реалния живот в цялата негова сложност, пълнота и богатство, да бъде неразривно свързана с политиката, с борбата на народите за по-добро бъдеще. Такава е истинската мисия на изкуството, а в изкуството, както и в науката е необходимо познание на живота, на обективната реалност и на закономерностите на нейното развитие.

„Критиката — говори по-нататък Гаетан Пикон — съдържа също един морал, понеже позволява на човека да разбере

¹ Situation de la critique. Actes du premier colloque international de la critique littéraire. — Syndicat des critiques littéraires. Paris, 1964.

по-добре човека. Средство за познание, критиката е също една сила на цивилизацията. Тя сближава човека с човека, и преди всичко автора с читателя (може би автора със самия него). Критиката е прощателната дума, която ги свързва. И ние имаме нужда от нея най-сетне, за да сближи едни с други различните национални литератури. В основата на нашето познание на чуждите литератури стои винаги посредничеството на един критик специалист. Френските читатели, мои връстници, дължат (между другите) на Едмон Жалу, Луи Жийе, Алберт Беген, Валери Ларбо, Бенжамен Кремию, Борис дьо Шльоцер първите стъпки в запознаването им с английската, немската италианската, руската литература. . . Разбира се, казва в заключение френският критик, без твореца критикът не би имал какво да каже. Но чрез критика творчеството казва всичко онова, което има да каже — и го казва във всеки случай за всички“1.

След официалния представител думата е взел председателят на синдиката на френските критици Ив Гандон, който е приветствувал делегатите от името на сдружението на френските литературни критици, инициатор на тази международна среща и е развил няколко мисли за литературната критика. Ив Гандон принадлежи също на буржоазната критика и нищо чудно, че той приема като два постулата думите на скептичния Анатол Франс: „добър е този критик, който разказва приключенията на собствената си душа, като чете шедеврите“ и тези на Франсиск Сарсе, който е казал: „Успехът е правилото на моята критика.“ Позволявам си свободата да ви припомня — е заявил по-нататък председателят на синдиката на френските критици, — че от дълго време ние знаем, че не само истината променя лицето си, когато приближаваме един или друг склон на планината, но че често пъти днешната истина е утрешна грешка. Тома Корней със своя „Тимократ“ не беше най-големия трагически писател на Франция през XVII в., Жан-Батист Русо не беше най-крупния лирически поет на XVIII в., както смятаха в негово време. Сент-Бьов, папата на нашата критика, се излъга сериозно за мнозина от съвременниците си. Той видя в посредствената „Фани“ на Ернест Федо една от „библиите“ на неговото време, не разбра много нещо от Бодлер и не престана да славослови Беранже. Ето кое би трябвало да ни поучи на благоразумност. Нямаме ли прочее право да мислим, че най-големия грях за един критик е да бъде плах, да няма смелост в своите мнения. . . ? Твърде много препятствия се изправят пред него: изобилие

на публикации, дух на котерийност, официални или частни поръчения, приятелски уловки. Бронирани с твърдост и строгост или изпълнен със снисхождение, той е уверен, че винаги ще има неприятели. . . “ В заключение Ив Гандон е заявил: „ние сме се събрали тук за едно съпоставяне, което ни дава свободата да разменим мисли върху една от най-отговорните мисии на духа, защото тя трябва да установи едно разграничение между справедливото и несправедливото, между истинското и фалшивото и, в края на краищата, между доброто и лошото, или това, което смятаме за такова. От нас зависи в голяма степен да пренебрегнем всеки външен натиск, всяка търговска сметка, така че заслужаващият писател да бъде прославен, фокусникът — запокитен. Може би се иска много от човешката природа, но ние не би трябвало да се измамваме.“

След Гандон френският критик Жан Бланзэ е прочел от трибуната на конгреса доста обширен доклад върху „положението на критика в съвременния свят“. Ораторът е направил преглед на състоянието на литературната критика днес във Франция. Бланзэ е говорил най-напред за ролята на критиката в интелектуалния живот на страната и за начина, по който тя може да изпълни тази своя задача с оглед на средствата, с които разполага. Сетне той се е спрял на моралните и материални условия на критика и на последно място върху мисията на критиката в днешно време, нейната еволюция и, до известна степен, нейното бъдеще.

„Критиката в своята общност, е заявил Жан Бланзэ, би трябвало да бъде в състояние да разглежда всички литературни произведения, представляващи известен интерес, които се предлагат на публиката. Всеки романист с известна стойност, всеки поет, всеки есеист би трябвало да намери между себе си и масата от читатели, която не го познава още, посредника, защитника, човека, който ще го представи. Този човек е критикът. . . “ Според една статистика, изнесена от Жан Бланзэ за 1961 г., във Франция са излезли 302 съчинения по литературна история и критика, 3,352 литературни текста, 987 превода в тези две категории книги или общо 4,600 съчинения.

Върху доклада на Жан Бланзэ са се развили твърде оживени разисквания при участието на френски и чужди делегати: Роберт Гофен (Белгия), Адриан ван дер Веен (Холандия), Жерар Боер, Жан Катлен, Роберт Бурже-Пайерон, госпожа Жак Круазе, Луи Льо Сиданер, Габриел Брюне, Рьоне Гроос, Ив Гандон (Фран-

ция), Ръоне Карно (Канада), В. Натансон (Полша), Джон Вилет (Англия), Рудолф Кремер-Бадони (Зап. Германия).

„Критиката — казва Рудолф Кремер-Бадони — е една уважавана от публиката институция; тя е необходима също се отнася до чуждите литератури. Не е достатъчно да се чете от време на време критика за някоя преведена книга, без да се познава контекста на съответната литература. Необходимо е, прочее, човек да бъде информиран от критици, които познават основно литературата, из чиято област критикуват един или друг отделен факт, отделен автор или произведение. Има, както навсякъде, познавачи, например Гюнтер Блюкер за английската литература, Карл Аугуст Хорст и Фридрих Зибург за френската. Отскоро започна да се проявява интерес и да се изучават полската и югославската литература. . . Кожлото до италианската литература, няма критици специалисти, отбелязват се само отделни по-интересни и нашумели факти.

Преди няколко години моят приятел Йозеф Брайтбах — казва Кремер-Бадони, ми заяви с огорчение: „вие, немските критици, сте много сурови, много агресивни, вашите критици приличат често на езекуционен взвод. Вие всички забравяте, че сте наши колеги. . . Същият ден един френски автор ми каза: „А, драги господине, как ви завиждам! Тук говорят открито, ясно, човешки. Кажат, каквото мислят. Кажат ви, че вашето творчество е антипатично на този или онзи критик, казват ви, че вашата книга е лоша, фалшива, глупава. Докато у нас ви хвалят, казват ви много хубави думи, но отровни, иронични, и вие трябва да благодарите на она, който говори, сетне се връщате у дома си смазан, унищожен. Мислите за отмъщение, поболявате се.“

След разисквания върху изказването на Рудолф Кремер-Бадони, в които са взели участие от присъстващите делегати американският критик Джон Лап, английският Джон Вилет, французите Жан Бланза и Ив Гандон, конгресът е изслушал едно съобщение на западногерманския представител Зигфрид Мелхингер, който е направил кратка историческа сводка на литературната критика в Германия, заявявайки между другото: „След Лесинг немците имаха традиция и точна концепция за критиката. Но под влиянието на Хердер и на романтизма тази концепция бе изцяло изменена и придобил особено голямо значение „спонтанността“ на художественото произведение. Гьоте и Шилер, „ваймарските класици“, държаха хубава средина между аксиомата за „преобладаването на една вдъхновена душа“ и тази за „преобладаването

на организаторския ум“. Хегел се помъчи да примири тези две схващания.

„През миналия век журналистическата критика надделя над критиката с философска или естетическа тенденция. Теорията за интуицията на Дилтай бе в полза на един общ „релативизъм“. Полемиците на критиците засягаха не толкова произведенията, колкото неговия автор, концепцията му за света и все повече и повече неговите политически идеи. Най-авторитетните критици упражняваха огромно влияние: Карл Краус, Зигфрид Якобсон, Алфред Кер, Херберт Йеринг, Алфред Полгар, Франц Блай. . . Всеки критик имаше своя собствена програма и свои личен метод. Големите критици бяха най-често виновни за успехите и пораженията. Публиката следваше критика, чиито общи идеи споделяше. Национал-социализмът унищожи свободната критика, но не можа да стори това напълно. Изкуството да се чете между редовете беше развито в най-висока степен от неколцина измежду толерираните критици.“

„Материалното положение на критиците — добавя Мелхингер — не е неблагоприятно. Вярно е, че малцина измежду тях са независими писатели. Но положенията, предлагани по радиото, „академиите“ и издателствата стигат, за да осигурят тяхното материално съществуване.“ И накрая същият критик заявява: „една размяна на мнения между критици от всички страни, каквато ни предлага международният разговор за литературната критика, е от немско гледище извънредно желателна.“

След Зигфрид Мелхингер думата взема за доклад испанският делегат Хосе-Луис Кано, който прави съгъстен преглед на състоянието на испанската литературна критика от времето на Менендес-и-Пелайо (1898), създател на една блестяща школа, издигнала на завидно равнище историческата критика, към която принадлежат именити критици като Америко Кастро, Амадо Алонсо, Дамасо Алонсо, Педро Салинас, Хосе Ф. Монтезиньо, Хосеуин Казалдуеро, Гилермо де Торе, Гибермо Диас Плаха. . . „Първото нещо за отбелязване е — казва Хосе-Луис Кано, — че литературният критик като професия не съществува така да се каже в Испания. Не вярвам, че може да се намери настоящем в Испания един единствен критик, който да живее от професията си на критик. Положение, утежнено от факта, че испанските писатели нямат професионално сдружение и не са социално осигурени. Политическото положение в Испания — заявява по нататък докладчикът — спъва също критика в неговата работа, поради съществуването на една

много често непримирима и произволна цензура. И накрая: „смятам, че възстановяването в Испания на един режим на културна свобода и премахването на цензурата над печата биха допринесли за подобряване условията на литературната критика. Само тогава тя би упражнила полезно влияние над читателите и би служила за плодотворна ориентация.“

На събранието на 6 юни английският делегат Джон Вилет е прочел твърде подробен доклад, изпълнен с богата документация, върху състоянието на английския печат — всекидневен и периодичен — на чито страници литературните критици разгъват своето творчество. „Може да се каже, че общо около петдесетина вестници — заявява Джон Вилет — поддържат систематически критически преглед на книги в края на всяка седмица, третираци от шест до тридесет книги, на което посещават труда си известен брой критици. Кратък доклад за литературната критика в Белгия е прочел Адриен Жанс, литературен редактор на големия брюкселски буржоазен вестник „Льо Суар“, който поддържа седмично голяма литературна страница с богата библиография, интервюта с писатели и статии.

На следобедното заседание на същата дата делегатите са изслушали твърде обширния доклад на полския представител Ришард Матушевски. Последният е дал широка панорама на критическата мисъл в полската литература. Като се спира на становището на социалистическата държава към литературата изобщо и на решението ѝ да насърчава тенденциите, които осигуряват универсалността на нейното съзнание, полският критик казва: „като говорим за важната роля, предписвана от държавата на литературата и специално на критиката като решителен фактор за опознаването на тази литература, трябва да подчертаем, че такава една концепция за литературата не е нещо ново в Полша и че не произтича единствено от принципите на марксистическата идеология, която смята литературата като една от значителните форми на идеологическата дейност. Литературата е била у нас подчинена винаги на национални и социални императиви. Така е била замислена нейната мисия от знаменитите основатели на полската литература в XVI в., векът на хуманизма и на Възраждането, златният век на полската култура.

„Един от най-забележителните критици и историци на литературата проф. Казимиеж Вика — говори Матушевски — е на мнение, че е преминало времето, когато критиката можеше да влияе все още истински върху развитието на литературата. В съвременното общество — пише той — и още повече в социалисти-

ческото общество средствата за въздействие и влияние са от друг разряд, въвн от обсега на критика. Ние знаем много добре, че политиката на тиражи, организацията на обществени библиотеки, репертоара на театрите, покупката и производството на филми, стипендиите на артисти и пр., всичко това позволява да се действа безкрайно по-ефикасно, отколкото биха могли да го сторят критически писания на същата тема.“

„Съществуват ли — казва по-нататък полският делегат — различни школи в полската критика? Фактът е безспорен. Трудно ни е да ги представим всички в едно тъй сумарно и опростотворено изложение. . . Историзизмът, който смята всяко литературно произведение като брънка от веригата социални факти, ние го пренамираме в основата на дейността на критици, изхождащи от марксистическа школа като Ставар, Жулкевски, Маркевич или Кот, както и у сериозни изследователи, практикуващи структуралния анализ на литературното произведение като Вика или Сандауер, или критици с католическо възхищение като Кисиелевски, Лихняк“. Като разглежда по-нататък възгледите на Казимиеж Вика, на Жулкевски и на Ян Кот, полският делегат казва: „Жулкевски, който е също възхитител и учител на голям брой млади критици или историци на литературата, е останал верен на идеята за една голяма социална литература, политически заангажирана. . . Той се обявява против тезата на Лукач за разделението на съвременната литература на реалистична и прогресивна литература, от една страна, и на „формалистична“ и „реакционна“ литература, от друга страна. Той поддържа, че бъдещето на социалистическата литература зависи от способността ѝ да използва новите изразни средства, създадени от експериментаторите на XX в. за нуждите на една литература в служба на социализма.“

Не по-малко интересен е докладът на чешкия делегат Иржи Хайек, главен редактор на сп. „Пламен“, също така добре документиран и снабден с ясни, уравновесени преценки за състоянието на чехословашката литературна критика. Хайек отбелязва крупната фигура на Ф. Х. Шалда, чешкият „Сент-Бъов“, глава на чехословашката модерна индивидуалистична и идеалистическа критика, починал преди Втората световна война, представителя на най-старото поколение, видният критик А. М. Пиза, ценен учител на съвременните млади критици и литературоведи, и др. „Един от най-сериозните проблеми, които се поставят пред чехословашката литературна критика днес — заявява Хайек — е да усвои един прост, поняен и в същото време увлекателен и

интересен начин на изказване, дори когато засяга най-сложни художествени проблеми. . . Ако критиците искат да бъдат разбрани, те трябва да намерят общ език със своите читатели. Това е една наистина нова задача.“ В заключениелите си думи чешкият критик казва между другото: „една от най-съществените задачи на литературната критика в днешния усложнен свят, разделен от толкова остри притворечия, е да поддържа съзнанието за тесните връзки, които свързват литературите в света.“

„В Норвегия — е заявила представителката на норвежката литература Г-жа М. Елстер — най-скромна от страните по броя на жителите си, има читателска публика за литературните произведения, която е пропорционално може би една от най-многобройните от всички европейски страни. Сериозните литературни критици у нас са изправени пред същите проблеми, както другаде, макар и във форми, малко по-различни. . . Ние възлагаме много надежди на нашите млади критици. Мисля, че новото поколение норвежки критици ще бъде с повече ерудиция и с по-голяма квалификация, отколкото нашето.“

Кратък, твърде сумарен доклад върху положението на литературната критика в Португалия е направил португалският критик Алваро Салема. Изхождайки от позиции на идеалистическата естетика Алваро Салема е заявил: „очевидно и може би повече от всяка друга интелектуална дейност — критиката не е само изкуство за вкуса, за ясното разбиране и за чувството на избор. Тя е също, и главно, изкуство да упражняваш свободата.“ Ораторът е очертал незавидното, обезсърчително положение, в което се намира португалската литературна критика, задушавана от един режим на сурова диктатура, подчинена, както испанската, на строга и твърде произволна държавна цензура.

С особен интерес е бил изслушан докладът на съветския представител Витали Озеров, главен редактор на сп. „Вопросы литературы“. „Съветските критици посрещнаха с интерес съобщението за настоящия международен разговор — започнал изказването си Озеров. Една твърде плодотворна идея е — този разговор да се открие с национални, ако смея така да се изразя, доклади за всяка отделна страна, върху състоянието на критиката и принципите, от които тя се ръководи. Склонен съм впрочем да мисля, че едната и другата точка са неделими, тъй като литературната критика в своята всекидневна практика изразява духа и методите, които я вдъхновяват.“ По-нататък, определяйки мисията на литера-

турната критика в СССР, Озеров заявява: „хуманизмът и демокрацията са основната идея, която пронизва нашата литература и нашата литературна критика. Такава е традицията на руската литература, играла винаги първостепенна роля, пробуждайки любов към свободата и социалното чувство. Великите критици, живели преди нас, революционните демократи като Белински, Добролюбов и Чернишевски виждаха в литературата един „учебник на живота“ за масите. . . Крупна е ролята на литературата в момента, когато във всички сфери на живота господствува паролата: „човекът е приятел на човека, негов другар и брат“, прокламирана в новата програма на нашата партия, програма на великото строителство на комунизма. Литературата участва практически във възпитанието на новия човек. Това, на което дължат успеха си произведения като поемите на Твардовски („Шир след шир“) или на Межелайтис („Човек“), романа на Галина Николаева („Битка по пътя“), или още двата филма на Чухрай („Балада за войника“ и „Чисто небе“), то е, че техните автори са обрисували в тези произведения промените, настъпили в съветския живот, че са показали духовното възвисяване на хората върху принципите на комунистическия морал.“

„Критиката — казва по-нататък съветският делегат — е активна сила на нашето общество. Това не е обща декларация, а основен принцип, който обуславя самата методология на нашата критика. . . Критиците са свободни в избора на своя предмет и в оценката на творчеството на даден писател, но за тях би било необяснимо и най-малкото отстъпление пред антихуманните теории, пред призивите за война, пред волята да се принизява достойнството на човека. Похвална традиция на нашата критика е да обръща особено внимание на проблемите за живота, които един автор е поставил в своето произведение, да анализира дълбоко картината на нравите на обществото посредством героите в книгата. Този начин на разглеждане произведението в неговата широта, като изисква от литературния критик качества на публицист, в същото време го подпомага, за да задълбочава естетическия анализ. Марксистическата критика е немислима без това чувство за социалния аспект и без този твърде висок естетически вкус.“

Обширното изложение на В. Озеров е разграфено с подзаглавия, които му придават прегледност: критиката и народът, критиката и писателят, ролята и мястото на критиката в СССР, права и положение на критиците. Текстове под тези надсловни съдържат интересна и по-

лезна информация, която дава отведнъж картината на литературната критика в СССР.

С краткия доклад на унгарския делегат проф. Миклош Саболчи се приключва разделът на националните доклади. В своите заключителни думи проф. Саболчи казва: „Ние сме винаги за всякакви международни срещи на критиците, за международното сътрудничество на критиците, за размяна на гледища, за дискусии и разисквания. Смятаме, че това ни обогатява и допринася за нашето сближение.“

Следват десетина страници, съдържащи разискванията, последвали приключването на изложенията по състоянието на критиката в отделните страни, представени на този пръв международен разговор за критиката.

Председателят Ив Гандон предлага след това да се мине към втората част на разговора, който ще бъде много по-кратък от първата и поканва френския представител Морис Надо да прочете първия национален доклад върху „духа и методите на съвременната критика.“

Морис Надо, който е от средното поколение френски литературни критици, автор на един етюд върху сюрреализма и на едно наскоро излязло изследване върху „френския роман след войната“, работи активно в съвременния печат като актуален критик. След кратък исторически поглед върху критиката, Надо навлиза в същността на темата, заявявайки, че „всяка форма на критика предполага известно отношение спрямо произведението и известна концепция за литературата“. Тези именно различни отношения и различни форми на критика съставляват предмет на изложението му. Първият метод, на който той се спира, е о т с ъ с т в и е т о н а м е т о д. Критикът не е подчинен на никаква система, не принадлежи към никаква котерия или школа, не пропагандира в полза на никаква партия, дори и литературна. Той се ограничава да обясни своите мнения по повод на дадено произведение, да съобщи реакциите, които то е извикало у него. Тази форма на критика е най-разпространената и най-трудната, въпреки външните изгледи. Такава първа форма на критика, която наричат и м п р е с и о н и с т и ч н а, може да бъде също последна, когато се изчерпят всички системи и се изпитат всички методи. Тя става тогава форма на дейност на големи критици като Сент Бьов в последните години на живота му и в неговите „Интимни тетради“, като Емил Фаге, Фридрих Гундоф, Леото-Боасар или като Пол Суде. Това не е н е у т р а л н а критика, тя може да бъде често критика с определена позиция и в тази

позиция критикът е заангажиран всецяло.

Втората форма на критика, противоположна на първата, е и с т о р и ч е с к а т а, е р у д и т и в н а и у н и в е р с и т е т с к а критика. Тя се придържа към текстовете и биографията на авторите, опира се на проверената документация. Положително бихме изrekli много нелепости — казва Морис Надо — върху Бодлер например, ако не бяха Йожен и Жак Крепе (усърдни изследователи на големия френски поет — Н. Д.), или върху Стендал, ако един Анри Марто не бе посветил живота си на изучаването на автора на „Червено и черно“, нито бихме познавали така добре Маларме без трудовете на Анри Мондор. Тази форма на критика, която може да изглежда скромна, непретенциозна, всъщност е много ценна и необходима.“

Като преминава по нататък върху новите форми на критика, Морис Надо започва с марксистката критика, най-старата, според него, от тези нови форми. Тя, марксистката критика, „тръгва от постулата — заявява Надо, — че художественото творение не пада никога като аеролит в епохата, която вижда неговото създаване. Художественото произведение е рожба на една и с т о р и я, достигнала известна точка на еволюция, на едно о б щ е с т в о, което се определя от дадени икономически, социални, политически и идеологически форми.“ Като говори за различни „нюанси“ на марксистката критика, Морис Надо цитира няколко имена, които той — за голямо наше недоумение! — назовава „най-добрите ученици на Маркс“: Валтер Бенжамен, когото нарича „един от най-крупните съвременни критици“ (самоубил се през 1944 г.), без обаче да ни обясни „марксизма“ на този нещастно загинал критик; Анри Льофевр, Георг Лукач и Люсиен Голдман. От съвсем кратките и твърде смътни бележки на Надо върху критическото творчество на поменатите автори, твърде неясно остава неговото отношение, както и оценката му за тези критици, които той поставя под „егидата“ на Маркс. Синтезирайки своята оценка върху марксистката критика, Морис Надо неправилно и неточно определя тази критика, като казва, че „тя, марксистката критика, съди за художественото произведение отвън. Тя застава пред произведението — добавя той — и понякога му се противопоставя, изолира в него известни елементи, които смята основни и които са достатъчни, за да реши дали произведението е добро или лошо...“ Неяснотата у Надо произтича, струва ми се, от известна обърканост в становището му към принципите на марксистката идео-

логия, тъй ярко формулирани и развити у Маркс и Ленин.

Втората форма на нова критика, според френският автор, е критиката, свързана с Фройдовата доктрина за психоанализата. Тук той сочи няколко имена на критици-фрейдисти, като Янсен, Мария Бонапарт, авторка на един етюд върху Едгар По, Жан Дьоле, Шарл Морон и др. Фрейдизмът, както е известно, се явява дълбоко враждебен на реализма. Според Фройд, в поезията изчезва светът на външната реалност и светът на инстинкта става реалност. С право американският прогресивен критик Сидней Финкелштайн казва, че там, където „фрейдистките или така наречените психоаналитични теории влияят на изкуството, последното се превръща в кошмар“.

Третата форма на модерна критика, все според Морис Надо, произтича от екзистенциалните философии и феноменологията, които имат своите извори у Киркегаард, Хусерл и Хайдегер, отделни място и на литературната критика (критическите очерци на Хайдегер например за Хьолодерли, австрийският поет Георг Тракл, Ницше и др.) и намерили свои следовници и епигони (Жан-Пол Сартър, Морис Мерло-Понти, Габриел Марсел). Морис Надо цитира тук и няколко имена на критици с философско-социологична ориентация.

Второ обширно изказване по тази втора част от Разговора е направил американският представител от САЩ, Джон Лап.

„До края на XIX в. — говори Джон Лап — господстващата тенденция в критиката беше импресионизмът. По това време се надигнаха гласове в полза на една нова критика, именно тази на Джон Мейс в съчинението му „Духът на американската литература“ (1913), която препоръчваше изучаването на отъждоена-ската критика. С появата на една нова американска литература, чиито сюжети бяха изключително американски, в творчеството на Крейн, Драйзер, Анедрън и други, които критиката беше предварително насърчила, постепенно се разви една критика, ориентирана към тази нова местна литература, със социална, социалистическа, дори марксистка насоченост. Най-крупното критическо съчинение от този род, и което има огромно влияние, е съчинението на Вернон Парингтън: „Главни течения в американската мисъл“ (1927—1930).

В тази традиция на лявата критика стои делото на прочутия критик Ван Вайк Брукс и неговата школа. Произведенията от тази школа държат повече

за литературния аспект, отколкото това прави Парингтън, но гледището, на което те стоят, е подобно на неговото. . . По-нататък Джон Лап спира вниманието ни върху католическия и твърде реакционен критик и поет Т. С. Елиот, американец по рождение и формиране, но установен в Англия, изброява и имената на неколцина други (Алън Тейт, Роберт Пен Уорън, Рансъм, Л. Трилинг, Френсис Фергюсън и др.), които следват различни оценъчни методи в критиката.

Джон Лап е бил последван на трибуната от чехословашкия представител Юрас Спитцер, който в своето кратко изказване е поставил ударението върху социалната мисия на литературната критика „Работата на критика и особено неговото формиране — заявил Спитцер — са възкателни и многобройни: те докосват най-различни области на духовната дейност на човека. . . Критикът, когато съпоставя едно литературно-художествено произведение с реалността, става критик на социалния живот. Излишно е, струва ми се, да привеждам тук имена на големи критици от миналото, които са допринесли за социалния напредък, за разпространението на идеите за справедливост, на активния хуманизъм. Смятам, че в днешно време също критиката не може да се смята освободена от своите задължения, от отговорностите си спрямо обществото.“

Накрая френският делегат Жан Бланза е резюмирал изказванията по темата, след което председателят на синдиката на френските критици Ив Гандон е предложил за гласуване следното предложение: „Литературните критици от шестнадесет страни, събрани в Париж на пръв международен разговор за литературната критика, се съгласиха върху полезността от периодически срещи между критиците от всички страни. Белгийски и чехословашки представители направиха предложения за организиране на такива срещи през следващите години. Германският, полският, норвежкият и съветският делегати също са заинтересовани от евентуални събрания в техните страни. Най-сетне, очевидно би могло да се обмисли създаването на един вид приятелско сдружение, ако не на една международна федерация на литературните критици. За тази цел Синдикатът на литературните критици на Франция ще направи в близко време внушения на критиците, взели участие в срещата.“

Николай Дончев